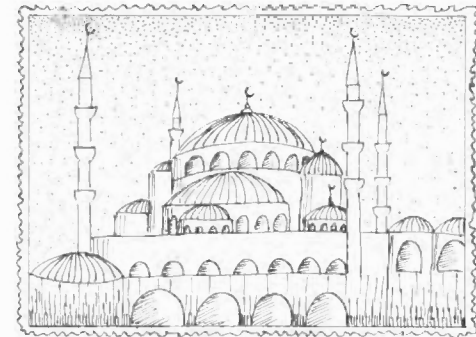

Een verplichte duik in een andere cultuur - een gesprek met allochtone leerlingen over literatuuronderwijs in Nederland

Terecht is er in het voortgezet onderwijs veel aandacht voor de moeilijke positie van allochtone leerlingen. De taalachterstand die velen van hen hebben, doorkruist hun mogelijkheden en veroorzaakt bij de meeste schoolvakken problemen. Over de extra problemen die literatuuronderwijs voor deze leerlingen met zich meebrengt, gaat onderstaande bijdrage.

Joop Dirksen

Cultuuraardbeving

Stelt u zich voor: vanaf morgen woont u in een Arabische stad. U hebt een spoedcursus Arabisch gevolgd, dus in grote lijnen kunt u zich verstaanbaar maken en anderen verstaan.

U wordt in een klas neergezet en krijgt literatuuronderwijs, inclusief de opdracht om een aantal Arabische boeken te lezen en te evalueren. Als uw taalbeheersing al niet tekort schiet bij de literaire taal in deze teksten, brengt de onderdompeling in een heel andere cultuur ongetwijfeld heel wat problemen met zich mee. Zoiets is geen cultuurschok meer, maar een cultuuraardbeving, 9 op de schaal van Richter!

Onze allochtone leerlingen komen allemaal voor zo'n situatie te staan. De hevigheid van de aardbeving verschilt enigszins per persoon, afhankelijk van de vraag of de desbetreffende leerling vanaf zijn geboorte in Nederland woont bijvoorbeeld, maar allemaal krijgen de allochtone leerlingen les in de geschiedenis van een literatuur of cultuur die de hunne niet is, moeten ze boeken lezen die afkomstig zijn uit een cultuur die de hunne niet is.

In het kader van het thema van deze *Tsjip/Letteren* heb ik contact gezocht met een aantal allochtone leerlingen op de school waar ik lesgeef. Ik heb samen met mijn collega, Anneke Bakermans, de coördinatrice voor culturele minderheden (in het op school gebruikelijke afko-jargon de 'cumi-mevrouw'), leerlingen uit klas 1 tot en met 6 vragen voorgelegd. Het onderstaande is een selectie uit hun uitspraken.

Ouders geen gesprekspartner

In de eerste plaats valt op dat school voor veel allochtone kinderen een wereld is die compleet gescheiden is van de wereld van thuis. De ouders hebben in veel gevallen amper enig onderwijs genoten en zijn 'dus' geen gesprekspartner, zeggen deze kinderen. "Ik vertel hun niets over de inhoud van mijn schoolvakken. Hun enige interesse is dat de rapportcijfers in orde zijn, en zolang dat zo is, is er geen probleem." Slechts in uitzonderingsgevallen, het gaat dan om leerlingen van Chinese afkomst, hebben vader of moeder zelf ook literatuuronderwijs gehad en is thuis dus een gesprek daarover mogelijk. Een ander punt dat veel genoemd

wordt (logisch!), is de 'cultuurgebondenheid' van onze literatuur: "Nederlandse literatuur is natuurlijk heel duidelijk westers, heel erg Nederlands," zegt een meisje uit vwo-5. "Als je alleen al kijkt hoeveel boeken er over de Tweede Wereldoorlog gaan! Als een Nederlander dan ooit eens over een andere cultuur schrijft, wordt mijn interesse meteen gewekt, maar duidelijk is dan al gauw dat een Nederlander met een Nederlandse blik die andere cultuur bekijkt. Het is blijkbaar erg moeilijk om je echt te verplaatsen in een totaal andere manier van denken; waarom bijvoorbeeld heeft die man in Irak drie vrouwen? Ik geloof dat het voor mij makkelijker is om neutraal naar andere culturen te kijken." "De literatuur hier is inderdaad westers, de boeken gaan over drama, over oorlog. Onze (Aziatische) literatuur gaat over levenskunst." "Zoals in boeken hier over seks gesproken wordt, dat zou bij ons (in de Marokkaanse cultuur) niet kunnen."

Door allerlei oorzaken lezen deze leerlingen niet vaak boeken uit hun eigen cultuur: "Boeken uit mijn eigen cul-

tuur lees ik niet. Ik ben er wel een paar keer aan begonnen, en op de basisschool moesten we van onze lerarens Turks verplicht lezen maar dat waren meer sprookjesboeken dan echte romans. Tijdens het lezen loop ik niet echt tegen problemen aan. Een nadeel is wel dat ik de bijbel niet ken, en heel vaak staan er in een boek elementen die daaruit afkomstig zijn. Sex in boeken vind ik geen probleem, en ook mijn ouders hebben daar denk ik geen probleem mee, hoewel die meestal niet weten wat ik lees.”

Andere normen en waarden

De confrontatie met een andere cultuur is een confrontatie met andere normen en waarden: “In westerse boeken gaat het altijd over oorlog, over drama’s. Aziatische verhalen zijn heel anders van inhoud. Hier komen er ook vaak van die familiegebeurtenissen voor die totaal anders zijn dan bij ons. Wij hebben veel respect voor onze ouders. We spreken ze niet tegen. In Nederland gaan veel tieners ruzie maken met hun ouders, wat niet zo hoort te zijn.” “Mijn zussen en broer hebben ook op deze school literatuuronderwijs gekregen, maar tegenwoordig doen ze er niks meer mee. Ze lezen niet meer. En Vietnamese boeken kunnen we niet lezen.”

“Literatuuronderwijs is zeker westers. Het gevoel dat wordt opgewekt in boeken kan alleen in de westerse wereld: vooral het thema eenzaamheid en de gevoelens daaromheen. In de Chinese wereld zouden deze gevoelens nooit zo voorkomen. In de boeken die ik hier lees, gaat het vooral over de ‘buitenkant’ van eenzaamheid (dat je er sociaal niet bij hoort); in Chinese boeken gaat het meer over innerlijke eenzaamheid, dus de binnenkant. Het uitgangspunt is anders: want natuurlijk gaat de eenzaamheid van bijvoorbeeld pesten ook over eenzaamheid van binnen.”

“Ik vind boeken lezen wel nuttig, want je kunt zo de ervaringen van anderen tot je door laten dringen.” Dit meisje leest ook boeken in haar eigen taal. Elke keer als ze op vakantie gaat naar Hong Kong, koopt ze daar boeken, zowel non-fictie, over economische en filosofische onderwerpen, als fictie. “In de westerse wereld komt te veel sex voor in boeken. Te vaak gaan boeken over liefdesrelaties en over opvoedingsproblemen. Het lijkt wel of die onmisbaar zijn in westerse boeken. Ik lees er niet graag over.”

“Ik vind het schrijven van een leesverslag prettiger dan praten over boeken, omdat je bij het schrijven de persoon voor wie je het schrijft, even uitsluit. Als je erover moet praten, bij een mondeling, dan word je geremd, dan word je soms onderbroken, en dan kun je je gevoelens niet goed meer onder woorden brengen.

Mijn moeder heeft een middelbare schoolopleiding. Ze houdt van Chinese literatuur. Ze schrijft ook graag gedichten, die geeft ze vaak als een geschenk aan anderen.”

“Als ik aan het lezen ben, valt me de Westerse denkwijze wel vaak op, maar die stoort me niet. Turkse boeken hebben wel vrije opvattingen, maar ze zijn toch anders. Sex in boeken, dat zou in onze boeken niet voorkomen. Ik heb er geen last van!”

“Een mooi boek vond ik *Amel*, omdat dit meisje vernederlandst is. Dat geeft problemen met haar ouders, die dat niet goed vonden. Ze was verliefd op een Nederlandse jongen, maar om haar ouders niet te kwetsen en omdat ze vanuit haar geloof leefde, koos ze toch voor een Marokkaanse jongen. Volgens mij gebeurt dat heel vaak, dat ouders vriendschappen van hun kinderen met Nederlandse jongeren niet goed vinden.”

“Ik lees islamitische boeken, romans, bijvoorbeeld een liefdesroman over een

meisje dat moslim wordt voor haar vriendje, maar wel uit overtuiging. Ik lees veel! Laatst moesten wij voor Nederlands een tijdschrift kopen, *Break Out*. Toen ik dat in het bijzijn van mijn moeder doorbladerde, pakte zij het van me af. Ze vond dat er teveel bloot in voorkwam. Ook ik vind bloot niet nodig om in tijdschriften te tonen. Scènes die over sex gaan in boeken vind ik overbodig. Ik sla die scènes gewoon over.”

Leeservaringen moeilijk weer te geven

De moeilijkheid van het weergeven van leeservaringen komt nogal eens ter sprake: “Als een ander moet lezen wat ik van een boek vind, dan vind ik het niet leuk om mijn gevoelens te uiten. Ik draai er een beetje om heen. Als ik weet dat mijn klasgenoten mijn leesverslag ook lezen, dan schrijf ik niet alles eerlijk op.”

“Als ik voor een leesverslag een boek moet lezen, dan voel ik me niet gemakkelijk. Ik wacht te lang, vervolgens snap ik het niet, en dan kan ik het boek niet uitkrijgen. Ik heb meestal een hele korte mening over een boek. Als ik van mijn leraar bijvoorbeeld 20 regels moet schrijven, dan krijg ik die niet vol.”

Over het algemeen vinden de geïnterviewde jongeren het toch nuttig om Nederlandse literatuur te moeten lezen: “Ik vind Nederlandse literatuur wel te eenzijdig en westers. Ik vind het niet zo erg, want dan leer ik de westerse cultuur kennen; ik leef hier in Europa, dus dat is wel nuttig.”

“Ik heb uit mijn eigen cultuur geen boeken gelezen. Dat komt voor een deel omdat ik maar een jaartje op school heb gezeten in mijn eigen land en ook voor een deel omdat je bijna geen boeken uit mijn cultuur in Nederland hebt.”

“Mijn ouders bemoeien zich niet zo met wat ik lees. Maar ik denk wel dat

er een aantal boeken zijn die mijn ouders zouden afkeuren vanwege het geloof (zoals *Turks Fruit*). Meestal vind ik het wel moeilijk om over mijn gevoelens te schrijven.”

“Literatuuronderwijs heeft een nut in mijn leven nu en misschien ook wel in de rest van mijn leven omdat ik zelf in een Marokkaanse cultuur leef. En dan lees ik over een Nederlands gezin, dus voor mij een andere levensstijl dan ik gewend ben. Zo leer ik veel over de Nederlandse cultuur en kan ik me ook beter aanpassen. Ik vind het wel jammer dat ik niet veel boeken kan lezen over mijn eigen cultuur. Ik heb een keer een boek gelezen, *Amel*, over een Marokkaans meisje in Nederland. Ik vond het echt een heel mooi boek, vooral omdat ik me soms in haar kon verplaatsen.”

“De literatuur is hier te eenzijdig westerse. Er zijn wel boeken die ik heel mooi vind, zoals *Het verrotte leven van Floortje Bloem*. Ik vond de onderwerpen drugs en de relatie tussen ouders en kinderen heel interessant.”

“Ik ga met mijn familie wel eens naar de bioscoop, maar mijn familie is niet zo geïnteresseerd in museums of toneelvoorstellingen. Als je in het algemeen gaat kijken naar Marokkaanse gezinnen zie je dat bijna niemand naar zoiets gaat. Ik ben wel eens naar een museum en naar toneel geweest, maar dat was met school. Mijn ouders hebben niet echt literatuuronderwijs gehad. Mijn moeder is op heel jonge leeftijd van school gegaan omdat er geen schoolplicht is in Marokko en die kan dus niet goed lezen. Mijn vader heeft mij verteld dat hij niet veel literatuuronderwijs kreeg. Hij leest nu dan ook geen literatuurboeken. Als mijn vader leest, leest hij Arabische boeken over godsdienst en dat is dan ook alles.”

Samenvatting

Samengevat blijkt dat de confrontatie met de westerse cultuur via het Neder-

landse literatuuronderwijs voor deze - in omvang beperkte - groep een confrontatie inhoudt met een andere denken leefwereld, met andere normen. Ze constateren de verschillen tussen wat de ‘westerse’ literatuur hun voorlegt en hun eigen leefwereld, maar kunnen over het algemeen redelijk tot goed met die verschillen omgaan.

De omgang met literatuur in het onderwijs is een stukje van hun leefwereld dat duidelijk losstaat van de rest van hun leven, thuis. Wat ze lezen, leggen ze niet aan hun ouders voor, ook niet als ze aangeven dat ze geen afkeuring verwachten van de kant van hun ouders. (Het is overigens de vraag of autochtone leerlingen zoiets wél doen!) Veel steun valt er van die ouders niet te verwachten, voornamelijk door het taalprobleem en door de vaak geringe opleiding die de ouders hebben gehad. (Of in autochtone gezinnen de situatie heel anders is, valt te betwijfelen. Het komt mijns inziens te weinig voor dat literatuur die gelezen moet worden voor school, gespreksonderwerp is

tussen ouders en kinderen. Een gemiste kans!)

Duidelijk is wel dat de allochtone leerlingen het waarderen als ze eens iets lezen dat bij hun eigen leefwereld aansluit. (Ook dit geldt voor autochtone leerlingen, al is bij hen de ‘trefkans’ natuurlijk veel groter.)

Dat allochtone leerlingen het met name bij literatuuronderwijs dus (nóg) moeilijker hebben dan autochtone, is eigenlijk een voor de hand liggende constatering, maar in de dagelijkse omgang met gemiddeld een kleine dertig aandacht vragende pubers, elk lesuur opnieuw, kan een leraar nog wel eens uit het oog verliezen dat die ene allochtone leerling bij een vakonderdeel als literatuur nog net even meer aandacht nodig heeft. En uit zichzelf om die extra aandacht vragen, dat doet geen van hen. ■

Met dank aan Melek, Hoa, Mona Lisa, Ayse, Ümmügül, Hussein, Latifa en Anneke Bakermans.

